

Liwińska, Janina

Matka Boża Niepokalanie Poczęta : zabytkowa rzeźba w Bieżuniu

Bieżuńskie Zeszyty Historyczne 10, 4-8

1996

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

**Rzeźba Matki Bożej Niepokalanie Poczętej w za-
bytkowym parku w Bieżuniu.**

(Fot. St. Ilski, 1995 r.)

Matka Boża Niepokalanie Poczęta Zabytkowa rzeźba w Bieżuniu

W bieżuńskim parku, na małej wysepce, przy drodze – alei wiodącej do pałacu, wznosi się na wysokim postumencie rzeźba przedstawiająca Matkę Bożą Niepokalanie Poczętą.

Nieznana jest dokładna data wybudowania tej figury. Na ogół uważa się, że ufundował ją Józef Około-Kulak, właściciel dóbr bieżuńskich w latach 1880–1908. Taki też wpis znajdował się do niedawna w księgach parafialnych. Śledząc fakty historyczne i dokumenty, wyciągnąć można jednak inne wnioski.

W opisie dóbr bieżuńskich sporządzonym w 1870 r. czytamy: „... *Statua Matki Boskiej z kamienia piaskowego*”.¹⁾ W inwentarzu dóbr z 1836 r. statua ta nie jest wymieniona²⁾ – została więc ustawiona między 1836 a 1870 rokiem.

Ogłoszenie w 1854 r. dogmatu o Niepokalanym Poczęciu Najświętszej Marii Panny³⁾ wpłynęło na częstsze przedstawianie Matki Boskiej jako postaci Niewiasty Apokaliptycznej, znanej już w ikonografii średniowiecznej.⁴⁾ W cztery lata później miał miejsce cud w Lourdes,⁵⁾ a w 1864 r. w świecie katolickim obchodzono uroczyste dziesięciolecie ogłoszenia dogmatu. Od tych dat wzmógł się znacznie kult maryjny. W Polsce zbiegło się to z końcowymi zmaganiem Powstania Styczniowego.

Właścicielem dóbr bieżuńskich był wówczas hr. Bronisław Lasocki, gorący patriota i znany z pobożności katolik. Wskutek represji, które miały miejsce w stosunku do osób zaangażowanych w powstanie, musiał opuścić Królestwo Polskie. Sprzedał więc Bieżuń w 1866 r. Następni właściciele – Adam i Józef Portugalscy posiadali ten majątek przez niespełna rok, a Aleksandra z Wiczfińskich Sicheniowa około czterech lat. Dobra były zadłużone i w lutym 1870 r. wystawione na licytację. Biorąc to wszystko pod uwagę można sądzić, że figura (rzeźba) Matki Boskiej, znajdująca się w parku bieżuńskiego pałacu, została ufundowana przez Bronisława Lasockiego w 1864 roku. Nastąpiło to prawdopodobnie w związku z dziesięcioleciem ogłoszenia dogmatu o Niepokalanym Poczęciu Najświętszej Marii Panny, możliwe, że również z Powstaniem Styczniowym.

Podanie ludowe głosiło, że na poziomym konarze potężnej lipy, która rosła obok statuy Matki Boskiej pokazywał się w nocy powieszony powstaniec i nikt tą drogą nie przeszedł do pałacu.⁷⁾ Jeszcze po ostatniej wojnie niektórzy ludzie bali się przejść tamtędy po zmierzchu. Podanie to należałoby również wziąć pod uwa-

Rzeźba Matki Bożej Niepokalanie Poczętej. Widok figury.

(Fot. St. Ilski, 1995 r.)

żenie, że Matka Boska unosi się nad ziemią wśród gałęzi drzew. Prąd doprowadzony został z własnej linii elektrycznej, biegnącej od młyna do pałacu.

W maju – miesiącu Matki Boskiej – odprawiane były przy figurze nabożeństwa majowe, w których brała liczny udział miejscowa ludność. Postać Matki Boskiej ozdabiano girlandami z żywych kwiatów.

Podczas drugiej wojny światowej, w styczniu 1940 roku, rodzina Ilskich została wysiedlona, a pałac i park objęła niemiecka rodzina Ratz'ów. Odwiedzający ich często Jan Szmyt (Schmidt) syn Oswalda, biezuńskiego rzeźnika – folksdojczca (Volksdeutsch), odtrącił głowę rzeźbie Matki Boskiej. Głowę tę, leżącą nad stawem, na skraju drogi, znalazł Zygmunt Dąbrowski, Polak pracujący u Ratz'ów, a jego matka zaniosiła ją do kościoła, gdzie była przechowana do końca wojny.⁹⁾ Przez cały ten okres nikt nie dbał o otoczenie okaleczonej figury, które zarosło krzewami i zielskiem.

Po wojnie właściciel odebrał przechowywaną w kościele głowę i postać Matki Boskiej została zrekonstruowana. Nie odtworzono jednak aureoli z dwunastu gwiazd, ani oświetlenia z uwagi na brak zgody władz na podłączenie się do linii elektrycznej, która była państwowa. Otoczenie uporządkowano, ale nie powrócił zwyczaj majowych modłów.

Od 1975 roku zmienił się dwukrotnie właściciel parku i pałacu, który jest

gę. Jeśli powieszenie powstańca było faktem, to mogło to być powodem lokalizacji figury w tym miejscu.

Około–Kułak kupił dobra biezuńskie znacznie później, bo dopiero w 1880 roku. [jw.]

Istnieje również inna wersja: Marian Przedpełski twierdzi: że figura (rzeźba) Matki Boskiej została postawiona w biezuńskim parku przez Adama Wołowskiego, który posiadał dobra biezuńskie od 1837 do 1857 roku, mógł więc ufundować figurę pomiędzy 1854 a 1857 rokiem.⁸⁾

Od 1927 roku resztówka dóbr biezuńskich wraz z parkiem i pałacem była własnością rodziny Ilskich. Około roku 1934 rzeźba została odnowiona. Do aureoli z dwunastu połączonych gwiazdek wmontowano żaróweczki, zapalane wieczorem. Poniżej stóp Matki Boskiej umieszczono elektryczną lampę, rzucającą światło na całą postać – nie oświetlającą jednak postumentu. Stwarzało to wrażenie,

**Rzeźba Matki Bożej Niepokalanie Poczętej.
Postument z widocznym napisem.
(Fot. St. Ilski, 1995 r.)**

w remoncie. Nie widać niczyjej dbałości o teren wokół figury. Nikt się pod nią nie modli i rzadko czyjaś ręka położy kwiaty.

W grudniu 1992 roku rzeźba NMP Niepokalanie Poczętej w alei wjazdowej do zespołu pałacowego w Bieżuniu została wpisana do rejestru zabytków.¹⁰⁾

Przypisy

1. Archiwum Państwowe Miasta Stołecznego Warszawy oddz. w Mławie, varia dokumentowe, Obwieszczenie pisarza Trybunału Cywilnego w Płocku z dn. 6/18 czerwca 1870 r., s. 1.
2. Biblioteka PAN w Krakowie, sygn. 4318, Inwentarz dóbr bieżuńskich i żuromińskich z 1836 r. (odpis w zbiorach Mariana Przedpeńskiego, teczka nr 9.)
3. Bullą Ineffabilis Deus 8 grudnia 1854 r. papież Pius IX orzekł uroczystie, że Najświętsza Maria Panna jest Niepokalanie Poczęta.

4. Postać Matki Boskiej Niepokalanie Poczętej – w koronie z 12 gwiazd, odzianej w słońce, stojącej na półksiężycu i deptającej głowę smoka zwykle z jabłkiem w pysku (lub węży), to średniowieczna Niewiasta Apokaliptyczna. Symbolika wywodzi się z Apokalipsy św. Jana (Ap. 12, 1). Półksiężyc oznacza czystość i Niepokalane Poczęcie, deptana głowa smoka (węży) – zwycięstwo nad szatanem, jabłko – grzech pierworodny. Napis na bieżuńskiej figurze: „*O Maryo bez zmayı pierworodnej poczęta módl się za nami którzy się do Ciebie uciekamy*” jest rozwinięciem średniowiecznego napisu: „*Poczęta bez grzechu*”. Zob.: Małgorzata Biernacka, Tomasz Dziubecki, Hanna Graczyk, Janusz St. Pasierb, Maryja Matka Chrystusa, Warszawa 1987, s. 27–33.
5. 11 lutego 1858 Niepokalana Dziewica objawiła się Bernadecie Soubirous w Lourdes, we Francji. Na zapytanie dziewczynki: „*Kim Ty jesteś Pani?*” Matka Boska odpowiedziała: „*Jam jest Niepokalane Poczęcie*”.
6. Eleonora Bergman, Historia budowy miasta Bieżunia, (w:) „*Bieżuńskie Zeszyty Historyczne*” 1995, nr 5, s. 25; zob. również przyp. 1.
7. Wg relacji starych mieszkańców Bieżunia zebranych przez autora.
8. Ryszard Małowicki z Oddz. Wojewódzkiego Państwowej Służby Ochrony Zabytków w Ciechanowie uważa, że jest mało prawdopodobne wykonanie rzeźby ok. 1857 r. – taki typ rzeźb nie był w tym czasie spotykany na naszym terenie. Należy natomiast brać pod uwagę, że rzeźbę mogła zamówić Aleksandra Sicheń.
9. Relacja Zygmunta Dąbrowskiego.
10. W dokumentach Państwowej Służby Ochrony Zabytków Oddz. Ciechanów figura opisana jest w następujący sposób: „*Nr rej. 73/92B. »Rzeźba – Matka Boska Niepokalanie Poczęta, materiał – piaskowiec, styl – neobarok, czas powstania ok. 1870 r. (...) Rzeźba pełnoplastyczna. Postać stojąca o przedramionach skrzyżowanych na piersiach, z lekko pochyloną głową, bosą stopą stojąca na półksiężycu [stojąca na leżącej na półksiężycu głowie smoka z jabłkiem obok pyska – uwaga autora]. Płaszcz długi o roślinnej bordiurze, opracowany dość dużymi płaszczycznami, z przewagą fałd pionowych. Szata spodnia o drobniejszych pionowych fałdach, płaszczycznowa w miejscu wysunięcia prawego kolana figury. Twarz owalna o spokojnych, monumentalnych rysach i zamkniętych oczach. Włosy długie, lekko faliste, spływające na bark i plecy. Rzeźba na wysokim kwadratowym w przekroju postumencie, na którego czole od góry: putto, okalający wypukły półwałek, girlanda kwietna podwieszona w trzech punktach i napis (prosta antykwa) – O MARYO / BEZ ZMAZY / POCZĘTA / MÓDL SIĘ ZA NAMI / KTÓRZY SIĘ DO CIEBIE / UCIEKAMY. Postument przykryty od góry płytą na profilowaniach, w dolnej części rozszerzenie odcięte profilowaniem. Całość na trójstopniowym cokole z betonu piaskowego.«*”